

Емілі Аптер¹
Ньюйоркскій Університет/New York University

Проти Світової Літератури

Вводне слово²

Abstrakt

Przeciwko Literaturze Światowej. Wprowadzenie

W zamieszczonym tu wprowadzeniu do swojej książki *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability* Apter wskazuje na słabość filozoficzno-teoretycznych fundamentów zyskującego w ostatnich latach coraz większą popularność odnowionego projektu Literatury Światowej oraz na jego koniunkturalizm, a nawet komercjonalizm. Badaczka sprzeciwia się „globalnemu zarządzaniu literaturą w ramach korporacyjnej edukacji”;

¹ Емілі Аптер – американська транслятоложка, компаратистка, романістка, теоретичка літератури. Абсольвентка Гарвардського Університету; магістерію (1980) і звання доктора (1983) в діліні літературної компаратистки отримала на Університеті в Принстон. Од 2002 р. зв'язана є з Ньюйоркським Університетом як професор на Виділі Французької Літератури, Ідеї і Культури як тіж на Виділі Літературної Компаратистки. В роках 2017–2018 мала фінкцію ведучої American Comparative Literature Association (ACLA). Авторка книжок: *André Gide and the codes of Homotextuality* (1987); *Feminizing the Fetish: Psychoanalysis and Narrative Obsession in Turn-of-the-Century France* (1991); *Continental Drift: From National Characters to Virtual Subjects* (1999); *The Translation Zone: A New Comparative Literature* (2006); *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability* (2013); *Unexceptional Politics: On Obstruction, Impasse, and the Impolitic* (2018). З Вілямом Піцом опрацювала збірний том *Fetishism as Cultural Discourse* (1993). Разом зо спілредакторами Жаком Лезром і Майкельом Вудом надзорувала англійський переклад словника неперекладальних філософічних понять Барбари Кассін: *Dictionary of Untranslatables. A Philosophical Lexicon* (Cassin і ін. 2014). Член редакційних ансамблів «PMLA», «Comparative Literature», «October» як тіж «Sings».

² На лемківській мові перекладає Моніка Тылявська. Уривки з: Apter, Emily. 2013. «Introduction». В: Emily Apter. *Against World Literature. On the Politics of Untranslatability*, 1–21. London–New York: Verso. Переклад спомаганий польськом трансляційом: Apter, Emily. 2022.

notabene w krytyce kapitalizmu widzi jedną z powinności badań literackich. „Zgłaszając swój sprzeciw, przywołuję nieprzekładalność jako gest deflacyjny wobec ekspansjonizmu i gargantuicznej skali tych światowoliterackich przedsięwzięć” – pisze. Nie dostrzega takich zagrożeń w odniesieniu do przekładoznawstwa – *translation studies* stanowią dla niej dziedzinę, owszem, „dostępną dla szerszej publiczności, nietracącą [jednak] przy tym walorów intelektualnych”, interdyscyplinarną, ale mimo to zachowującą swoją odrębność, zwłaszcza wobec komparatystyki literackiej, która mogłaby z korzyścią czerpać z jej translacyjnych doświadczeń. Idealem dla Apter byłaby taka komparatystyka literacka, która „uznawałaby wagę nieprzekładu [*non-translation*], błędnego tłumaczenia [*mistranlation*], nieporównywalności [*incomparability*] i nieprzekładalności [*untranslatability*]”, wpisując się tym samym w nowy paradygmat humanistyki przekładowej [*translational humanities*].

Słowa kluczowe: Światowa Literatura, przekładoznawstwo, nieprzekład, błędne tłumaczenie, nieporównywalność, nieprzekładalność

Abstract

Against World Literature: Introduction

In the introduction to her book *Against World Literature*, Apter points to the weakness of the philosophical and theoretical foundations underlying the recently revived and increasingly popular project of World Literature—highlighting its opportunistic and even commercial character. The scholar opposes the “global management of literature within corporate education”; notably, she regards the critique of capitalism as one of the essential responsibilities of literary studies. “In a counter-move, I invoke untranslatability as a deflationary gesture towards the expansionism and gargantuan scale of world-literary endeavors,” she writes. Apter does not perceive similar risks in the field of translation studies—which, in her view, constitute a discipline that “relates to a larger public without sacrificing intellectual nuance,” one that is interdisciplinary yet retains its distinctiveness, particularly in relation to comparative literary studies that could benefit from translational experience. For Apter, the ideal form of comparative literature would be one that “recognizes the importance of non-translation, mistranlation, incomparability, and untranslatability,” thereby aligning itself with the emerging paradigm of translational humanities.

Przeciwko literaturze światowej. Wprowadzenie». Пер. Agnieszka Waligóra. B: *Literatura światowa i przekład. Historie i teorie nowoczesnej komparatystyki od szkoły amerykańskiej do biohumanistyki*. Ред. Tomasz Bilczewski, Andrzej Hejmej, Ewa Rajewska, 771–798. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Keywords: World Literature, translation studies, non-translation, mistranslation, incomparability, untranslatability

Ключовы слова: Світова Література, перекладознавство, непереклад, хыбне тлумачыня, непорівнювальніст, неперекладальніст

Од половины 90. років XX ст. Світова Література [*World Literature*], як спільне дисциплінарне місце літературознавства [*literary criticism*] і академіцкой гуманістыкы, зачала мати штора́з більше значыня. Медже 1991 а 1997 р. часопис «*World Literature Today*» під редакціём Джелала Кадіра узнал ей за простір одповідній до досліджынь над посколоніялізмом в літературі. Переломова книжка Паскаля Касановы *La République mondiale des Letters* [Світова республіка літературы] (Casanova 1999) розбудила наново заітересуваня Світовом Літературом во Франці – несмотрячы на хор голосів, што проявляли непокій, ци бесідувати о Світо́вій Літературі в загалі є обосноване. В своїм другым жыттю, по анґлицкы – як *The World Republic of Letters* (опублікувана з серіи «*Convergences: Inventories of the Present*», редагуваній през Едварда В. Саїда; см. Casanova 2004) тота монографія стала ся конфліктовым пунктом для літературных і культуровых досліджынь, особливі з огляду на поставлене їй обвинія, же сохраният евроцентричний (а докладнійше – франкоцентричний) поділ на центра і переиферіи як тіж вытворены в Європі критеріи культуровой легітимізації. В *Debating World Literature*, збірці есеїв зредагуваных Христофером Прендерґастом (Prendergast 2004), оцінене было значыня книжки Касановы, а тіж важной працы Франка Мореттіо *Conjectures on World Literature* [Припущыня на тему світової літературы] (Moretti 2000), як тых, што спішат з помічю «літературному» компонентови Світо́вой Літературы, жебы вырвати го з одестетызовуючых пащек глобалізації. Зо́рганізувана в грудни 2008 р. на Істамбульскым Університеті Більгі конференція «*World Literature in Between*», котра розпочала ся од бесіды Дейвіда Дамроша з турецкым ноблістом Орханом Памуком, заініціювала діяня гарвардского Інституту Світо́вой Літературы [The Institute of World Literature] з самым Дамрошом як начальным ведучым. Інавґраційна сесія Інституту мала місце на Пе́кінськым Університеті в 2011 р. і одраз скерувала Першый Конґрес Товариства Світо́вой Літературы [The World Literature Association] ґу kwestії «возникніня світових літератур» [*The Rise of World Literatures*]. Як переконуют антології, примірники

критичных прац і выспециялізуваных студий зорентуваных на світову літературу [*world literature*] – декотры творячы сіці і системы докола Марксовой літературной гіпотезы Медженародівкы, інчы зосерджаючы ся на ідеі выведеній од Гетого і достосуваній до еры глобального капіталізму – дысцыплінарный конструкт, записуваный гев прописныма буквами, забезпечыл собі підпору так в університетскій інституціі, як і мейнстрімовым выдавничым промыслі. Уставил ся він едначасно в опозиціі до «світової літературы» писаной малыма буквами, котру мож принимати як описовый «вытрых» стосуваный до цілости вшелеяких можливых форм літературной експресіі во вшыткых языках світа.

Кед іде о наголовок той книжкы, *Against World Literature. On the Politics of Untranslatability* [Проти Світової Літературы. О політыці неперекладальности], його перша част одкрыват деяку провокацію: кед ест ся проти одроджыню Світової Літературы в окрисленых ей новых інституціональных воплощынях, то за чым ся є? З певністю – як вкаже тота книжка – поперам депровінціоналізацию канону, што ей доконала Світова Література, як тіж спосіб, в якій – в своїх совершенных моментах – черпле она з перекладу, жебы вказати чытателям чудны когнітывны пейзажы, высуваючы ся споза того, што в языках недоступне (а котрый то процес Рональд А. Джуді, цитуючы іслямского філософа з XI ст., Ібн Сіну³, вказує як «розбуджыня» і «уявліня» [*takhyil*], спрычынене поетыцкыма сілогізмами; см. Judy 2011). Мам еднaк поважны вантпливости што до тенденціі Світової Літературы до свідомого попераня культуровой рівнорядности і вымінности, як тіж до величаня народовой і етнічні етыкетуваных «ріжниц», якы остали атракційні выокремлены на своебытній основі як скомерціоналізуваны «достоменности». Як переконуючо твердит Саймон Дюрінг, «заінтересуваня світовом літературом в очевидный спосіб стремит за остатнім раптовным приростом трансграничных переплывів туристів і богатства культуры докола світа, што односит ся тіж до літературной фікціі». Дюрінг достерігат тіж «зложену динаміку медже побільшаючом ся участю літературы в промыслі высублімуваной розрывкы і релятывным поменшаньом ся ей важности так в системі едукаціі, як і на рынку» (During 2009, 57–58).

³ Ібн Сіна (*Abū-ʿAlī al-Ḥusayn ibn-ʿAbdallāh Ibn-Sīnā, Avicenna*; приблизні 980–1037) – найславнійший філософ і дохтор середньовічного іслямского світа [прип. ред.].

Оперативне, булімічне гнання, жебы антологізувати світові засоби культури і запрягати їх до програмів вчыня, што є пріявне в спонсорованих през декотрых прихильників Світової Літературы проектах, поставило мя в нелегкій ситуації. Студії з розлеглыма амбіціями, такы як густо синтелізуемый том *The Routledge Companion to World Literature* [Рутледжовый путівник по Світової Літератури] (D'haen, Damrosch, Kadir 2012), програмовым засягом обнимающий «дисциплінарну реляцію Світової Літературы з такыма ділінями як філологія, переклад, глобалізація і досліджыня над дияспором», прібуют поспішні накрислити ціліст проблематыкы, што неухоронні веде до тенденції, жебы перескакувати над сповільняючыма порогами неперекладабельности (D'haen, Damrosch, Kadir 2012, xviii–xxi). Зголашаючы своє сопротівліня, приводжу неперекладабельніст як дефляційный жест в однесію до експансіонізму і гаргантуічної скалі тых світоволітературных предпріянь.

Основне предположыня той книжки містит ся в пересвідчыню, што вельо остатніх старань, жебы одновити світову літературу, опертых ест на принципі прекладабельности. В результаті непорівняльности [*incommensurability*] і того, што окрислят ся як Неперекладабельне [*the Untranslatable*], не бере ся старчаючо до увагы в літературній гевристыці. Корыстаючы з філософій перекладу, розвиваних през Жака Дерріду, Гаятрі Чакраворти Співак, Самуеля Вебера, Барбару Джонсон, Абдельфаттаху Кіліта і Едуарда Гліссанта, а тіж зо способу, в якій Неперекладабельному надана остає субстанціяльніст в однесію до *Vocabulaire européen des philosophies: Dictionnaire des intraduisibles* [Поняття європской філософії. Словник неперекладабельників] Барбары Кассен (Cassin 2006) (котрого англицке тлумачыня надзорувала єм разом зо спілредакторами: Джаком Лезром і Майкльом Вудом, см. Cassin і ін. 2014), за ціль беру собі активувати неперекладабельніст як теоретычний пункт опертя для літературной компаратистыкы, што влучат вельо світових лектур, літературных світових системів [*literary world-systems*] і історий літературы, політыкы періодизації, перекладу філософії і теорії, реляций медже народовыма а языковыма границыма в контрольных пунктах, рамами несекулярных заказів і культуровых санкций, публичной домены протиставленої авторскій власности ці поетыкы перекладовых ріжниці – як тіж етычных, космологічных і теологічных вымірів світовости. Хоц книжка поділена ест на розділы, подумана остала як долгій есей, з проблематыком розвиваючом ся односно до ведучой темы, значыт заінтересуваня підходом до такой

літературної компаратистыкы, што узнавала бы вагу неперекладу [*non-translation*], хыбного тлумачыня [*mistranslation*], непорівнювальности [*incomparability*] і неперекладальности [*untranslatability*].

Вынятковый атут студий над перекладом [*translation studies*] бере ся з того, же годны они дати одповід на загальносвітовы проблеми без посвячання свого заангажування в языковы справы. Чысло публикаций, книжок, видавничых серий, статій в часописах і самых часописів посвяченых практыці і теорії перекладу гвалтовні ся побільшыло в роках 2000–2012, засвідчаючы о особливим получынню того, што ексцитуе і є розшмарене, характерным для возникаючої дисципліны⁴. Студия над перекладом остали уґрунтуваны в гуманістыці завдякы своїй інтердисциплінарности, не ослабляючы при тым уформуваной в своїй діліні специфікы і не зміняючы ся в літературну компаратистыку. Черпали з тардиції *translatio studii* ренесансового гуманізму (так важной для дисциплінарной окремости компаратистыкы), котру перемодельовали на потреби сучасной глобалізаційной едукації. Спосеред основных квестий, што в найбарже очывидный спосіб проникнули з вчасных етапів до теперішньости, спомнула бы-м трансмісію знання; філософії «світа», «людскости» і «прав чловека»; ідею «клясичности»; естетичну оціну і ей критику; вернакуляризацию і языковий етноцентризм як тіж їх напружены реляції з космополітычным культуром. Сесы темы то сама суть того, што є предметом безпосереднього заінтересування абсольтентів приготовляючых ся до вчыня гуманістычных предметів в тяжкых часах економії едукації. Як вправляючы ся учителі, абсольтенты в очывидный спосіб интересуют ся не лем позысканьом педагогічных знань (комптенцій в перекладознавчым *practicum* і повязаном з ним підділіном теорії перекладу), але мусят тіж опанувати погляды і квестіі ясно вказуючы, чом гуманістыка рахує ся в сучасным соспільстві. Переклад

⁴ То такы праці як: *The Routledge Companion to Translation Studies* (Munday 2009), *Key Terms in Translation Studies* (Palumbo 2009), *Introducing Translation Studies. Theories and Applications* (Munday 2008), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (Baker, Saldanha 2008), *Translation and Creativity. Perspectives on Creative Writing and Translation Studies* (Loffredo, Per-teghella 2008), *A Companion to Translation Studies* (Kuhiewicz, Littau 2007), *The Translation Zone. A New Comparative Literature* (Apter 2006), *Nation, Language, and the Ethics of Translation* (Bermann, Wood 2005), *The Translation Studies Reader* (Venuti 2004), а тіж *Translation Studies* (Bassnett 2002), оперты на скоршых збірках, в тым: *Postcolonial Translation. Theory and Practice* (Bassnett, Trivedi 1999), *Gender in Translation. Cultural Identity and the Politics of Transmission* (Simon 1996) як тіж *Descriptive Translation Studies – and Beyond* (Toury 1995).

остає єдном з тих ділин, што сут доступны для шыршой публікы і не тратят при тым інтелектуальных нюансів. Перекладознавча гуманістыка [*translational humanities*] становит рівночасно тот рід парадигмы, котрого глобальне значыня зачало власні позыскувати зрозумілія в однесію до публічної політыкы, правных теорій авторства і інтелектуальной власности, як тіж медженародной безпеки, натоміст консеквенції постерігання го як языковой технології аж просят ся о ближе досліджыня в однесію до теорії медий. В кінци, як практыка кваліфікуюча ся до статусу педагогікы спілпрацы [*collaborative pedagogy*], переклад ставлят звіданя о того, як теперішня гуманістыка повинна вчыти о літературі, особливо в однесію до потреби збудуваня мостів над поділами межде Світовом Літературом і теорієм, котры довели до непродуктивных розламів (Krishnaswamy 2010, 399–400)⁵.

Коли студия над перекладом набрали розгону, *Weltliteratur* – зо своїм європоцентричнім романтичном, неогеглівском, марксистском і гуманістычном генеалогієм, од Йогого през Дьорґа Лукача, Еріха Аuerбаха до Едварда В. Саїда – тіж одзыскала увагу дослідників. *Conjectures on World Literature* Мореттього проклямували безпардонове одхыліня – од уважно-го чытання [*close reading*] до лектуры на одлегліст [*distant reading*]. Інчий есей того автора, *Evolution, World-System, Weltliteratur* [Еволюция, світова система, *Weltliteratur*] (2006), констатуєчы брак оперативных концепцій і гіпотез в обсягу досліджынь над Світовом Літературом, пропонує застосувати еволюційну теорію і аналізу світової системи в справі обеднуючої перспектывы, што уявлят (тото само робит зрештом з капіталістычном системом) «єдну і нерівну» обшыр гры народowych і локальных літератур (Moretti 2006). *Death of a Discipline* [Смерт дисципліны] (2003) Гаятрі Чакраворти Співак представлят концепцію «планетарности» [*planetarity*], жебы позыскати критычний, не-«зглобалізуваний» простір досліджынь (Spivak 2003). Брус Роббінс і Фенг Хеач, операючи ся на праці Етен Балібара, поженили політычны теорії громадянства з політыком космополітызму і створили понятя «космополітыкы» [*cosmopolitics*] (Cheah, Robbins 1998). Дейвід Дамрош в книжці *What Is World Literature?* [Што то єст Світова Література?] (2003) застосувал перекладову циркуляцію змісту до поміру

⁵ Крішнасвами як єдина з вельох дослідничок і дослідників достерігат, же обсяг «світової теорії літературы» ци «незахідной теорії літературы сперед європского колоніалізму» є слабый. Навет праці на тему порівнавчої поетыкы творів в класичных незахідніх языках мают радше невелике влияня на критычны проєкты звязаны з теорієм.

світовості Світової Літератури (Damrosch 2003). Кейті Трампенер в своїй статті до примірника *Comparative Literature in an Age of Globalization* [Порівнявча література в добі глобалізації] під редакційом Хауна Соссіого (2006) – результату приготовленого в 2004 р. рапорту ACLA [Американського Товариства Літературної Компаратыстыкы] о стані дисципліны – опрацувала модель домінуючого геополітычного опису Світової Літератури (Trumpener 2006). *Modernism in the World* [Модернізм в світі] – така была головна тема выданого в 2006 р. есею Сімона Гікандіого, котрый скритыкувал постколоніяльны наслідувания літературы високого модернізму (Gikandi 2006). В праці посвяченій перекладам творів Кадзуо Ішігуры (2007) Ребека Вальковіц ввела формулу «неуявной велькости» [*unimaginable largeness*] до описаня «Новой Світової Літературы» [*the New World Literature*] (Walkowitz 2007). На важности зыскала тіж світова повіст [*the World Novel*], котрій Джозеф Слотер посвятил розділ своей *Human Rights, Inc.* [Корпорация «Права Чловека»] (2007), книжки, што получила народжыня *Bildungsroman* з возникніньом медженародных статутів односячих ся до прав чловека (Slaughter 2007). *Shades of the Planet: American Literature as World Literature* [Одтіни плянеты. Американська література як Світова Література] Вай Чі Дімок і Лоуренса Бюелла з 2007 р. нашмарила перспективу плянетарной Америки (Dimock, Buell 2007), подібні як *A New Literary History of America* [Нова істория американської літературы] (2009), зредагувана през Вернера Соллорса і Грейля Маркуса (Markus, Sollors 2009). Постколоніяльна критыка – здинамізувана през Едварда В. Саїда, Ато Квейсона, Гомього Бабу, Ахілла Мбембого, Мері Луїс Пратт, Гаятрі Чакраворти Співак, Вальтера Міньоло, Роберта Янга, Гаурі Вісванатан і вельох інчых дослідників – приминат обсяг Світової Літературы за факт, інтегральну ціліст конкуренційну взглядом інчых теоретычных парадигм. [...]

Так студия над перекладом, як і Світова Література розвинули надії світової критыкы, уполітыченного космополітызму і порівнявчой естетыкы, оживлены през здепровінціоналізувану Європу, зредистрибуваны ділины науковых досліджынь і накрислену наново геополітычну мапу языків. Спільні можут осягнути іщы більше: теория перекладу як *Weltliteratur* може шмарити вызваня переквитаючым глобалізмам, што выповідали пусты слова о пошануваню для окремости, а зміцнили лем неоліберальный міф інклюзивности в програмах курсів веденых по анґлицкы – і невелиьо більше.

На жаль студія над перекладом і Світова Література, навет в своїх оновлених і маючих найліпши інтенції воплощянях, безсумнівно не годны справити ся з такыма цілями. Їх інституціональны формы сут за барз плюралістычны, за барз екуменічны і не дост догматычны в ситуациі, кед анектуют їх університеты, што глядают оправданя для редукції выділіл народowych літератур ци ограничынь в обсягу дидактыкы «чужых» языків. Перекладовы курсы – якы тішат ся узнаным статусом професийной освіти, што може аж і принести реальны «ефекты» – были часто выкорыстуваны як спосіб на перешмуглюваня задніма дверми «гуманістыкы в легшым выданю» [*humanities lite*] або літературной едукації, політычні небогатов, што ма схильніст гу мягкій дипломатії і моделів єдносвітовости обтяжених психополітычным тягаром мнимой демократії. Гев сеса психоаналітыка загальносвітової дисфорії дефінювала ся сама в собі як глобальна депресия або тымотычна фрустрация світа.

Мало того, обі дисципліны, хоц мают свій рекурс в сторону теорії світових систем, были несучы до нового опрацуваня історії літературы, што бы брала до увагы загальносвітовы картографії і темпоральности. Уформуванa през клясичну теорію жанрів, ренесансовый гуманізм, Геглівску історичну свідоміст, Гетеівску *Weltliteratur*, Дільтеівску *Geistesgeschichte* і марксистівскій ідеал «літературной Медженародівкы», істория літературы остала здомінувана през того, што Христофер Прендергаст – ідучы за Арджуном Аппадурайом – называт «проблемом єврохронології» [*Eurochronology problem*]. Тот проблем выникат з факту, же критычны традиції і уґрунтуваны дисципліны в західнім академізмі мают вбудуваны тыпологиї – «епікы», «клясицизму», «ренесансу», «реалізму», «аванаґарды», «постмодернізму» – выведены власні з примірів західньої літературы.

Окрем того, же скоро заперли дискусію над квестиями темпоральности і періодизації, досліджыня над перекладом і Світова Література зіґнорували проблеми осаджени гллубше в їх теоретычных фундаментах. Принимаючы предположыня, же переклад сам в собі є чымси добрым – критычном практыком, што чынит можливом комунікацію медже языками, культурами, епохами і дисциплінами – не дізрили права до Неперекладального. В подібный спосіб неуважна на Неперекладальне здавала ся в самым своїм серци Світова Література – што вказує ей безкритычне принятя слова «світ». «Світ» діждад ся знаменитого досліджыня в контексті «скінчености» і «індивідуалізації» в Гайдеггера в його выкладі *Die*

Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit [Основны понятия метафізики. Світ – скінченість – самота]. Остал гын окрислений як того, чым люде (в одріжнію од звірят ци камени) «диспонуєт». В диспонуваню Світом – інакше бесідуючы, в бытю суцым до Світа, што є можливе през язык і абсорбуючу підметовість – быты стают ся чловечы. Концепция Світа, твердит Гайдеггер, означат його доступність радше в формі быту як такого а не быту самого в собі (Heidegger 1983, 405). Незалежні од зміцнінія дихотомій звірята–люде як тіж оживлене–неоживлене (што сут тепер величезном силом критычної теорії) уфілософічніня Світа остає основным проблемом, вымагаючым од нова уфілософічніня історії літературы через історію перекладу. «Істория філософії є в свойї суті історією перекладу», припоминат Абдельфаттах Кіліто, односячы ся до історичной вагы Аверроесовых перекладів і егзегезы творів Аристотеля (Kilito 2006, 9). Выражыня «істория перекладу» рішучо підкрислят в моім одчутю того, де і коли до перекладу доходить, а тіж – особливі – як і чом стає ся він програным.

Програна перекладу – єдна з обсесий Вальтера Беняміна і понятия, котрого зложеність остала розпознана в студиях над перекладом в значучо меншій ступени як його знаний енігматичный концепт *reine Sprache* (чыстого ци прозрачного языка) – заохочат до досліджыня тіж інчых ітерацій неперекладального: «втраченого в перекладі» [*lost in translation*], хыбні переведеного [*the mistranslated*], невіргодного перекладу [*unreliable translation*] і перекладу взадгуз [*contresens*] – імпасу якбы загніздженого в языку, часом приніманого як неґация языковой нормы. Переклад взадгуз достерігаме в доконаній през Кіліто характеристичі припадків, в котрых доцільовый язык не хоче спілпрацувати з перекладознавцьом – особливо кед ходит о тяжкы як фрас арабскы фразы, такы як *amma ba'ad* (дашто в роді: «а адже тепер», «ідучы дале», «то значыт») і *layta chi'ari* («кед бы-м я годен был знати», «кед бы-м лем знал») (Kilito 2006, 9)⁶. Глосолалія ци бесідувания языками – або єдным, але запераяючым дорогу до перекладу – представляют іщы інчу форму програной перекладу. Тото, з чым маме гев до діла, то бесіда, што є в ній выключні мнима значыньова інтенция, вказує Данель Геллер-Розен. «Глосолалія» – припоминат дослідник – «то технічне окрисліня односяче ся до вариянтывности акту бесіды, а його назва походить од грецкого терміну означаючого бесідувания

⁶ Дякую Омарови Берраді за поміч в приближеным переведіню тых зворотів.

языками [...]». Джорджіо Агамбен пояснив, що такі висновки творить не тільки «просте видавання нескладних звуків, кілька „висповідань глос“, то є слів, котрих значення ся не зна» (Agamben 1999, 66). «Чути такі звуки то знати, що вони щось значать, але не здавати собі справи, чим то „щось“ може бути; інакше бесідуючи, розпізнавати значеннєву інтенцію, яку не годно ся приписати ніякому конкретному значенню» (Heller-Roazen 2014, 594). Для Геллера-Розена глосолалія устанавляє не-значеннєву модель комунікувальності проти мотивови зыску вписаному в саму натуру языка. Конвенціональні економічні цілі актив комунікації – трансакції, уклади, виміни, звороти інвестицій – останут виключені, а в їх місці знаходимо чисту форму языка, що виконує безінтересовні комунікаційні жесты.

Глосолалія є інтересуючо порівнювана до Вітгенштайнівського нонсенсу, що супровідними му концептами *das Unsagbare* (Невисповідального) і *das Unaussprechliche* (Невыражального), вміщенима в *Tractatus Logico-Philosophicus* [Логічно-філософський трактат]. Тоты поняття визначають границі, поза котрыма не діє логіка; де логічні суды, котрым бракує сенсу (*sinnlos*) і укерункування, мусять бути скрислені; де річы невыражальні ставляють бесіду під пресією; або де побіджат нонсенс містичизму і метафізики. Ідея нонсенсу як результату «програной в розумлінню логіки нашого языка» імплікує, що бесіда є суцзачинити сенсовним твердженнєм типу «Зелений є зелений» так долго, як долго люде годні будут зімати логіку речення (то зналыт так долго, як долго «зелений» розуміти будут як назву власну єдиниці, що прибрала тот кольор в результаті хвороты, стану своєю скорою або тіж ступени, в якій одурений є обсерватор) (Wittgenstein 1997, 16, 19). Для Вітгенштайна переклад є механізмом, що тестує логіку. В дослідженнях над перекладом натовміст границі висповідальності і виражальності сут предметом штора то більшого заінтересування, котре лучить логіку з філологією – тот остаток є през Вернера Гамахера принімана як «схильність» (ци «неохота») гу тому, що «висповіджене і невыповіджене» (Hamacher 2010, 997)⁷. Вітгенштайнове розумління нонсенсового (*unsinn, bedeutungslos*) – узнаваного за поплітання або псевдотвердження о світі – має шыршу потенцію поетичкой аналізу непрозорчости: дефініює він єй як зовнішній рубець

⁷ Теза 57 звучить: «Що належить до філології – окрема схильність гу тому, що висповіджене – то одвага гу тому, що невыповіджене».

інтелігібільности в языку, погранича дискретного языка ци одміну ша-лености, шізоязыка і автизму. Одталь натоміст лем крок до теорії пе-рекладу перефільтрованої през Віттгенштайнівській «аргумент приват-ного языка» подля Сауля Кріпкого (*Wittgenstein on Rules and Private Language* [Віттгенштайн о принципах і приватным языку]) (Kripke 1982) ци «нову загадку індукції» Нельсона Гудмана (*Fact, Fiction, and Forecast* [Факт, фікція і перевидування]), котрый переконує, же – в конкретным моменті – окислений предмет може быти сенсовні *неблений* або *зебе-скій* [*grue or bleen*] (Goodman 1954).

Кед в філософії языка Неперкладальне веде нас гу логіці граматыкы, границям референцияльности, зовнішнім барерам того, што можливе до подуманя, ци ріжницї медже сенсовныма тверджынями а тыма без сенсу, то в діліні семіології конотує оно великы абстракції – такы як Логос, Бог, Правда, Універсальный Еквівалент Маркса – бесідуячы ко-ротко: назывники в найвекшым можливим оддаліню од материяльных десигнатів. Тоты трансцендентны значены чынят выразным того, в якій спосіб звіданя о неперкладальніст закоріненны сут в теології, герметыз-мі, герменевтыці і епіграфії, што лучыт їх з понятями *alêthei* (квестийом скрытости быту, правды), «глосолалії» (бесідування языками), гноміч-ной ци аподыктычної wypowiedi, ріжницї [*the differend*], непорівнюваль-ного [*the nonpareil*], вознесеного [*the sublime*], вынятку і геґемонічного [*the sovereign*]. На першый плян высуюаут ся гев звіданя што до теологіч-ного уґрунтування «языка як такого», поставлены през вчасного Бенямі-на – протиставляючого ся Кантівському чыстому розумови през одкли-каня до теорії креації Гаманна, котрый сугерувал, же бесіда становит материяльне одзеркаліня небесного світа (Benjamin 1996, 62–63)⁸. Порів-нувальну вагу мал зорґанізуваний в 2002 р. остатній семінар Дерріды, зосерджений вколо темы «Звіряте і суверена» [*La bête et le souverain*]. Дерріда вказал товды на Ісуса Христа як выдатного перекладача Ло-ґосу і, завдякы тому, на «чловека як *зоон*, як живе звіря, што ма *логос* і дає початок цілій традиції раціонального чловека» [*l'homme comme un*

⁸ Пітер Осборн і Меттью Чарльс розвивають тоту перспективу в своїм підсумуваню спроти-ву Беняміна в однесіню до кантизму. Пишут: «Весею *On Language as Such and the Language of Man* [О языку взагалі і о языку чловека] (1916) Бенямін представлят теологічну кон-цепцію языка, в котрій односит ся до Гаманновой дискусії о Сотворіню як фізычным одзеркаліню небесного світа Божого, жебы доводити, же неє такой події або предмету, так в оживленій, як і неоживленій натурі, котры не брали бы участи в даякій спосіб в языку» (Osborne, Charles 2011).

zôon, comme un animal vivant qui a le logos, là aussi le logos n'est plus le logos originaire, et c'est ce qui va donner lieu à toute la tradition de l'homme rationnel] в формі «калькулюючого звіряте» [*animal calculateur*]. Дерріда припорядковує логоцентризм монотеїстичних релігій до категорії «вимушених перекладів» [*forçages de traduction*], што становят основу «геґемонії суверена». Переклад адже, поміщений в самым центрі політичної теології, несе в собі тягар примусу (Laclau 2006).

Інча історія вимушення поміщена є в праводавстві проти святотатству ці історичних заборонах, што односили ся до вернакуляризації святих текстів (Derrida 2008, 450, 455). Має адже заборонений англицький переклад латиньской Вульґаты, який походить з вчасного середньовіча, німецьку Біблію переложену през Лютра, початково потуплену як травестация, а тіж застережыня Корану выключні для арабского языка. Теологічна заборона переносити святи слова з єдного языка до другого розвиват ся – в світських контекстах – в форму *force de frappe*. Видно того выразні в заповіді сформуваній (хоц в дакус іронічний спосіб) през Кіліта: «Не вільно ти мене перекладати!» [*Thou Shalt Not Translate Me!*]. Приводжены през дослідника історії о нестосовности перекладу накладают ся на старання підняты остатньо през Наомі Сейдман (в *Faithful Renderings* [Вірны переклади]) (Seidman 2006), Данеля Геллера-Розена (в реалізованым проекті посвяченым «секретному языкови» як тіж ідіолектам, котры сут недоступны для туристів і подорожників) (Heller-Roazen 2011) а тіж Сабу Магмуд (в *Politics of Piety* [Політыка побожности]) (Mahmood 2005), жебы наново передумати світське літературознавство в категориях теорії перекладу. [...]

Джудіт Батлер натоміст минят імпас помедже релігійным абсолютизмом а культуровым релятивізмом, змінючы критыку власти суджыня в проблем розсуджання о перекладальности. Для Батлер культурове перекладаня як практика:

[...] становило бы выміг для такого суду, а оціняне было бы не лем того, ци окрислене діяня є шкодливе, але тіж – кед так – ци то власні правны розвязаня сут найліпшым підходом до справи і які інчы дороги узнаваня і направляня шкід сут доступны (Butler 2009, 103).

В тій концепції культуровый переклад пересуват політыку выступків, святотатства, морального зла, догмы, релігійной правды і культури віры

з вперто дихотомізованих рам, розділяючих побожність і секуляризм (котрі сут заплантаны в продолжаючы ся релігійны войны так само міцно, як в нерозвязувальны конфлікты межде західніма і незахідніма культура-ми) до проблематыкы права і языка. Батлер выкорыстуе переклад, жебы вказати як правды записаны в святых текстах і легісляціі остали угрунтуваны в формі універсалиів, правні усанкціонованы і стисло узалежнены од ситуациі. В тоту перспективу вбудувана є прагматыка переклададельно-си, але ма она свое ограничыня; пропозиция, жебы просто «перевести» того, што в перекладі заборонене як част шыршой граматыкы языковых здороворозсудковых рішынь, спрочынят, же границі непереклададельно-сти сут з конечности перекладаны і сакральна непереклададельність як така перестае быти трактувана поважні. Трудність дальше містит ся в том, як потрактувати сесу сакральну непереклададельність дослівно, без секулярной протекціональности. Не беру на себе розвязаня той справы, хцу лем вказати, же уважам ей за поважну гевристичну ціль, з яком мусит собі порадити інтерпретаційна гуманістыка [*interpretive humanities*].

Теологічна непереклададельність – неконтроверсійна властивість, усанкціонована в «теологічній ономазіології» (называню Бога) і історичні повязана зо способом, в якій політеістычны, межкультуровы тлумачыня імен богів уторували дорогу юдеохристияньскым заборонам, што узнавали каждый переклад Божого імена за акт апостазіі – функціонуе часто як того, што лучыт спільнотову єдність і геґемонію монотеістычных релігій. Єднак Франсуа Нудельманн представлят основу того, як мож думати о непереклададельности в категориях «рідного, што нищыт» [*disruptive kinship*], кед принципом є спорідніня з выбору, в оппозиції до того установленого ґенетычні. Рідне, што нищыт імплікуе родинну подібність [*air de famille*] без родинных звязків [*lien de parenté*]: односит ся до повязань по кырви, котры остали зорваны, до ударемніня натурального порядку, квіровых родин, субкультур, близких душ, монстерів, діти з непорочного початя, повторных воплощынь, а в припадку языка – Непереклададельных, што стоят поза междом языковых родин. Дерріда започаткувал думаня в тых категориях в *Des Tours de Babel* [Вавилоньскы Вежы], де одкликал ся до розпаду моделів рідного в девятнадцетьовічній історичній лінгвістыці:

Алюзия до пущаня клюк през семена може приводити на думку віталістычны ци ґенетыстычны метафоры; спомагала бы товды ґенеалогічний і роди-

тельській код, котрый здає ся домінувати в тексті. В реальности єднак ко-
нечным явит ся одверніня того порядку і достережыня того, што в інчым
місци запропонував єм назвати «метафоричном катастрофом» [*metaphoric
catastrophe*]: далека од скорійшых уявлінь, што значыт «жытя» ци «родина»,
коли хоснуєме тоты фамелиярны вартости в бесіді о языку і перекладі, выхо-
дит она радше од понятя языка і ідеї його пере-тырвання [*sur-vival*] в тлума-
чынню, так жебы сме могли позыскати доступ до того, што жытя ци родина
значат. Тым оберніньом нарубы выразні оперує Бенямін (Derrida 1985, 178)⁹.

Факт, же зорвана остає приналежність, веде до надання літературі таких
властивости як осирочыня ци вивлащыня – і становит основну думку
остатньої части той книжки: *Who Owns My Translatio?* [Кому прина-
лежыт мій переклад?]. Операючи ся на Дєррідяньскій языковій артыку-
ляції вивлащыня з *Le monolinguisme de l'autre, ou La prothèse d'origine*
[Єдноязычність іншого, значыт оригінальна протеза] («мам лем єден язык
і неє то мій язык», см. Derrida 1996, 15), ставлям тезу, же єдном з причын,
для котрых літературны дослїджыня не годны сут провести критыку
капіталізму, є факт нестарчаючого квестіонування през них того, што
то значыт «мати» літературу або мати право до естетычної власности.
Літературны середовиска сут обваруваны: згідні з західнім правом як
тіж медженародным законодавством авторе маюť тексты, видавці маюť
загальне право до перекладів (покла за них платят), а народы маюť своє
літературне дідицтво як част культуровой спадковины. Переклад, по-
стеріганий в виді авторизуваного плягіату, явит ся як форма творчой
власности, котра не приналежыт вполни до никого. Як модель ничыйой
літературы [*deowned*] протиставлят ся він корпорацийній фали привати-
зації штуки, з ей голдами для індивідуального генія і упереджынями до
колектывного авторства. Перекладовый автор [*translational author*] – не
маючий особистой сигнатуры – є подля мене натуральным дополніньом
Світової Літературы, пониманой як експеримент народовой субляції,
што сама себе сигнує як колектывну, террестрияльну власність.

Кед вымогы выціны приналежных дакому дібр, як тіж економічної
приватизації, підстеляючы сучасны світовы літературны системы, сут
необхідны до аналізу материяльных активів штуки слова, влияють они
тіж на економію порівняня. Гелленіста Мерсель Дєтєнн – котрого книжка

⁹ О теологічній неперекладальности (см. Assmann 1996, 26, 31–33; Noudelmann 2004; 2012).

Comparer l'incomparable [Порівнювати непорівнювальне] (Detienne 2000) односит ся до гевристыкы Неперекладального в порівнавчій гуманістыці [*comarative human sciences*] – веде нас в тым самым напрямі, аналізуючы *art de monnayer* самого компаратысты: як факт, же годен ест порушати ся на зріжницюваній обычайовій площыні, серед «непорівнувальных» об'єктів, усвяченых і спадкобраных. Непорівнувальны і Неперекладальны сут адже устанавляны на світі, в котрым рухома соспільна локація і тер-рестрияльны границі власности рівночасно підтримуют і перебивають жажду мати народову спадковину. Аналізуваны з такой позиції бесіды што до реституції творів штукуы ци доступу до археологічных стано-виск дают можніст вникнути в материяльны основы «посідання» чогоси культурово уникатового, приналежного до народу ци дефініючого до-стоменніст єдиниц; прібую пізрити на темы в однесіню до літературной власности. [...]

Арґументуваня за неперекладальністю в добі перекладового звороту [*translational turn*] може здавати ся сперечне з розсудком. З певністю фунґуют дослідники, што узнают такій жест за неперконуючий, кед не чысто шалений. В своїй книжці *Is That a Fish in Your Ear? Translation and the Meaning of Everything* [Ци то рыба в твоім уху? Переклад і значыня вшиткого] (2011) критык і знаменитый перекладач Дейвід Беллос впер-рат ся, же неє нич, што было бы неперекладальне [*untranslatable*]. Пише:

Циркуляція повісти медже вшиткыма *lingua franca* того світа як тіж неза-перечальны диялогі, якы тоты повісти зо собом навязуют, доводят без най-меншого сомніву, же стиль годен перетырвати переклад [...]. Підсумувую-чы, загальна опінія о його неперекладальности є просто одміном народной приповідкы, яка голосит, же переклад не може заступити ориґіналу (Bellos 2011, 290).

Беллос з подібным скептыцизмом трактує ідею приймаючу, же конкрет-ны змісты сут невыповідальны або не до понятя; быстро одвертаючы ло-гіку, арґуметує, же «невыповідальне неє проблемом для перекладу, але переклад є єдным великим проблемом для невыповідального». Уставлят ся при тым в контрі в однесіню до Джеррольда Каца і Віттгенштайнів-ской аксіомы невыповідальности (котра приймає, же «што не може быти выражене в ниякым чловечым языку [...], лежыт поза границя-ми перекладу, а тіж [...] поза ділином языка»). Беллос твердит: «єдна

з правд, яких вчит нас переклад: вшитко є виповідальне» (Bellos 2011, 152–153). Перспектива полной виповідальности імплікує в тым значыню віру в неограничены можливосты влады раціоналізму (і лучыт ся з тым, о чым Гайдеггер перконувал, же є суце обернути «землю» в «світ»). Так категоричный суд о вымогах оптимальной познавальности сам в собі не означат анулюваня языковой невыповідальности ци неперекладальности. Здає ся, же спротив Беллоса в однесенію до неперекладальности выникат з його досвідчынь професийного перекладача, котрый мусит поконати ріжны трудности. [...]

Може і ліпше было бы розсмотрювати Неперекладальне не як чысту ріжницю, опозицию до все перекладального (слухні підозрівану, же є просто наступном несучасном формом роматычного Абсолюту, фетышу Інчого ци міфу герменевтычных непрозрачности), але як языкову форму творчой програной з гомеопатычныма застосуванями.

Бібліографія

- Agamben, Giorgio. 1999. *The End of the Poem. Studies in Poetics*. Пер. Daniel Heller-Roazen. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Apter, Emily. 2006. *The Translation Zone. A New Comparative Literature*. Princeton–Oxford: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400841219>.
- Assmann, Jan. 1996. «Translating Gods: Religion as a Factor of Cultural (Un)Translatability». В: *The Translatability of Cultures. Figurations of the Space Between*. Ред. Sanford Budick, Wolfgang Iser, 25–36. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Baker, Mona, Saldanha, Gabriela, ред. 2008. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London–New York: Routledge.
- Bassnett, Susan. 2002. *Translation Studies*. London–New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203427460>.
- Bassnett, Susan, Trivedi, Harish, ред. 1999. *Postcolonial Translation. Theory and Practice*. Oxford: Routledge.
- Bellos, David. 2011. *Is That a Fish in Your Ear? Translation and the Meaning of Everything*. New York: Penguin Books.
- Benjamin, Walter. 1996. *Selected Writings*, т. 1, 1913–1926. Ред. Marcus Bullock, Michael W. Jennings. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bermann, Sandra, Wood, Michael, ред. 2005. *Nation, Language, and the Ethics of Translation*. Princeton–Oxford: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400826681>.
- Butler, Judith. 2009. «The Sensibility of Critique: Response to Asad and Mahmood». В: *Is Critique Secular? Blasphemy, Injury, and Free Speech*. Ред. Talal Asad, Wendy Brown, Judith P. Butler, Saba Mahmood, 95–130. Berkley: The Townsend Center for the Humanities, University of California.

- Casanova, Pascale. 1999. *La République mondiale des Letters*. Paris: Seuil.
- Casanova, Pascale. 2004. *The World Republic of Letters*. Пер. Malcolm B. DeBevoise. Cambridge, MA–London: Harvard University Press.
- Cassin, Barbara, ред. 2006. *Vocabulaire européen des philosophies. Dictionnaire des intraduisibles*. Paris: Seuil.
- Cassin, Barbara, Apter, Emily, Lezra, Jacques, Wood, Michael, ред. 2014. *Dictionary of Untranslatables. A Philosophical Lexicon*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400849918>.
- Cheah, Pheng, Robbins, Bruce, ред. 1998. *Cosmopolitics. Thinking and Feeling Beyond the Nation*. Minneapolis–London: University of Minnesota Press.
- D'haen, Theo, Damrosch, David, Kadir, Djelal, ред. 2012. *The Routledge Companion to World Literature*. London–New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203806494>.
- Damrosch, David. 2003. *What Is World Literature?* Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9780691188645>.
- Derrida, Jacques. 1985. «Des Tours de Babel». Пер. Joseph F. Graham. В: *Difference in Translation*. Ред. Joseph F. Graham, 165–207. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Derrida, Jacques. 1996. *Le monolinguisme de l'autre, ou La prothèse d'origine*. Paris: Galilée.
- Derrida, Jacques. 2008. *Séminaire. La bête et le souverain*, т. 1, 2001–2002. Ред. Michel Lisse, Marie-Louise Mallet, Ginette Michaud. Paris: Galilée.
- Detienne, Marcel. 2000. *Comparer l'incomparable*. Paris: Éditions du Seuil.
- Dimock, Wai Chee, Buell, Lawrence, ред. 2007. *Shades of the Planet. American Literature as World Literature*. Princeton–Oxford: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv39x8t1>.
- During, Simon. 2009. *Exit Capitalism: Literary Culture, Theory and Post-Secular Modernity*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203872642>.
- Gikandi, Simon. 2006. «Preface: Modernism in the World». *Modernism/Modernity* 13, ч. 3: 419–424. <https://doi.org/10.1353/mod.2006.0061>.
- Goodman, Nelson. 1954. *Fact, Fiction, and Forecast*. London: Athlone Press.
- Hamacher, Werner. 2010. «From “95 Theses on Philology”». *PMLA* 125, ч. 4: 994–1001. <https://doi.org/10.1632/pmla.2010.125.4.994>.
- Heidegger, Martin. 1983. *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit*. Gesamtausgabe. II. Abteilung: Vorlesungen 1919–1944, т. 29–30. Frankfurt am Main: Klostermann.
- Heller-Roazen, Daniel. 2011. *Secrets of al Jāhīz Geheimnisse des al- Jāhīz*. Ostfildern: Hatje Cantz.
- Heller-Roazen, Daniel. 2014. «Glossolalia: From the Unity of the Word to Plurality of Tongues». В: *Dictionary of Untranslatables. A Philosophical Lexicon*. Ред. Barbara Cassin, Emily Apter, Jacques Lezra, Michael Wood, 594. Princeton: Princeton University Press.
- Judy, Ronald A. 2011. «Discrepant Diaspora, Inchoate Reflections on a Neo-Humanist Style». Ескіз есею перед публікаційом. Columbia University.
- Kilito, Abdelfattah. 2006. «Introduction». В: Abdessalam Benabdelali. *De la traduction*. Пер. Kamal Toumi. Casablanca: Éditions Toubkal.

- Kripke, Saul A. 1982. *Wittgenstein on Rules and Private Language. An Elementary Exposition*. Oxford: Basil Blackwell.
- Krishnaswamy, Revathi. 2010. «Toward World Literary Knowledges: Theory in the Age of Globalization». *Comparative Literature* 62, ч. 4: 399–419. <https://doi.org/10.1215/00104124-2010-024>.
- Kuhiwczak, Piotr, Littau, Karin, ред. 2007. *A Companion to Translation Studies*. Clevedon: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781853599583>.
- Laclau, Ernesto. 2006. «On the Names of God» B: *Political Theologies. Public Religions in a Post-Secular World*. Ред. Hent de Vries, Lawrence E. Sullivan, 137–147. New York: Fordham University Press.
- Loffredo, Eugenia, Perteghella, Manuela, ред. 2008. *Translation and Creativity. Perspectives on Creative Writing and Translation Studies*. London–New York: Continuum.
- Mahmood, Saba. 2005. *Politics of Piety. The Islamic Revival and the Feminist Subject*. Princeton, NJ–Oxford: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvct00cf>.
- Markus, Greil, Sollors, Werner, ред. 2009. *A New Literary History of America*. Cambridge, MA–London: The Belknap Press of Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1msswhj>.
- Moretti, Franco. 2000. «Conjectures on World Literature». *New Left Review* 2, ч. 1: 54–68. <https://doi.org/10.64590/hxj>.
- Moretti, Franco. 2006. «Evolution, World-Systems, Weltliteratur». B: *Studying Transcultural Literary History*. Ред. Gunilla Lindberg-Wada, 113–121. Berlin–New York: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110920550.113>.
- Munday, Jeremy, ред. 2008. *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. London–New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203869734>.
- Munday, Jeremy, ред. 2009. *The Routledge Companion to Translation Studies*. London–New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203879450>.
- Noudelmann, François. 2004. *Pour en finir avec la généalogie*. Paris: Léo Scheer.
- Noudelmann, François. 2012. *Les airs de famille. Une philosophie des affinités. Essai*. Paris: Gallimard.
- Osborne, Peter, Charles, Matthew. 2011. «Walter Benjamin». B: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Ред. Edward N. Zalta. Доступ: яр 2011. <https://plato.stanford.edu/entries/benjamin/>.
- Palumbo, Giuseppe, ред. 2009. *Key Terms in Translation Studies*. London–New York: Continuum.
- Prendergast, Christopher, ред. 2004. *Debating World Literature*. London–New York: Verso.
- Seidman, Naomi. 2006. *Faithful Renderings. Jewish-Christian Difference and the Politics of Translation*. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226745077.001.0001>.
- Simon, Sherry. 1996. *Gender in Translation. Cultural Identity and the Politics of Transmission*. London–New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203202890>.
- Slaughter, Joseph R. 2007. *Human Rights, Inc. The World Novel, Narrative Form, and International Law*. New York: Fordham University Press. <https://doi.org/10.5422/fordham/9780823228171.001.0001>.
- Spivak, Gayatri Ch. 2003. *Death of a Discipline*. New York: Columbia University Press.

- Toury, Gideon, 1995. *Descriptive Translation Studies – and Beyond*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.4>.
- Trumpener, Katie. 2006. «World Music, World Literature: A Geopolitical View». B: *Comparative Literature in an Age of Globalization*. Ред. Haun Saussy, 185–202. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Venuti, Lawrence, ред. 2004. *The Translation Studies Reader*. New York–London: Routledge.
- Walkowitz, Rebecca L. 2007. «Unimaginable Largeness: Kazuo Ishiguro, Translation, and the New World Literature». *Novel* 40, ч. 3: 216–239. <https://doi.org/10.1215/ddn-ov.040030216>.
- Wittgenstein, Ludwig. 1997. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Пер. David Pears, Brian McGuinness. London: Routledge.